

KRITISKE ANALYSER

Af økonom og velfærdsforsker - cand. Scient. Adm. Henrik Herløv Lund

www.henrikherloevlund.dk

herloevlund@mail.dk

Minirapport

TYSK "HARTZ - MODEL": Forbillede for det danske arbejdsmarked ?

ISBN: 978-87-92807-40-3

1. udg. juni 2013, opdateret nov. 2019

Småskrift nr. 48, Forlaget Alternativ

Copyright: Henrik Herløv Lund.

Analysen kan kopieres mod udtrykkelig kildeangivelse.

Udgives som e – publikation og som trykt rapport.

1. Udgave, juni 2013, opdateret nov. 2019.11.24

ISBN 978-87-92807-40-3

Analysen er udgivet i serien: Småskrifter fra Forlaget Alternativ som Småskrift nr. 48

Tak til min hustru, Annelise og mine børn, Mathias og Astrid, for opbakning til og tålmodighed under skriveprocessen.

Bogen udgives som e-publikation, der kan downloades gratis fra forfatterens hjemmeside.

Analysen udgives af forlaget "Alternativ" i serien "Småskrifter":

EAN 9788792807403

Engelstedsgade 54

2100 Kbh. Ø

Tlf.: 60 95 38 95.

Mail: herloevlund@mail.dk

www.henrikherloevlund.dk

Indhold

RESUME	5
KONKLUSION:	6
SAMMENFATNING:	8
INDLEDNING	13
Anledningen til rapporten: Venstre ønsker tyske lønninger.....	14
Hartzreformerne – et forbillede?	14
Opdatering: Forsiden på denne rapport og opbygning af den er opdateret nov. 2019.....	15
DEL I: "HARTZREFORMERNE" PÅ DET TYSKE ARBEJDSMARKED	16
Kap. 1. HARTZ – REFORMERNE I TYSKLAND.....	17
1.1. Baggrunden.....	17
1.2. De 4 Hartz – reformer.	18
1.3. Hovedelementer i reformerne.	19
1.4. Andre tiltag.	20
1.5. Hartz reformerne udtryk for workfarepolitik.	20
Kap. 2. REFORMERNES EFFEKT PÅ TYSK ØKONOMI OG ARBEJDSMARKED.	22
2.1. Den økonomiske effekt.....	22
2.2. Et todelt arbejdsmarked.....	25
2.3. Voksende lavtlønsektor.	26
Kap. 3. REFORMERNES OMKOSTNINGER FOR TYSKE LØNMODTAGERE.....	27
3.1. Løndumping og reduceret ansættelsestryghed.....	27
3.2. Fagbevægelsen svækket.....	28
3.3. En politisk katastrofe for det tyske socialdemokrati	29
DEL II: "HARTZREFORMERNE" - FORBILLEDE FOR DET DANSKE ARBEJDSMARKED?	31
Kap. 4. DANSKE ARBEJDSMARKEDSREFORMER.	32
4.1. Workfarepolitik.	32

4.2. Fællestræk i tysk og dansk arbejdsmarkedspolitik.....	32
4.3. SRSF fortsat i samme spor.....	34
Kap 5. HARTZ – REFORMER I DANMARK?.....	35
5.1. Næppe dansk arbejdsgiverbehov for midlertidige ansættelser.....	35
5.2. Lavtlønnede servicejobs/indslusningsløn.....	35
5.3. DA: De sociale ydelser skal ned.....	37
5.4. Kritik af "lavtlønsreformer" i Danmark.....	37

RESUME

KONKLUSION:

Det efter opinionsmålingerne at dømme kommende statsministerparti, Venstre, har ved den centralt placerede tidligere beskæftigelsesminister og finansminister Claus Hjort Frederiksen sat indførelse af "svenske skatte og tyske lønninger" i Danmark på dagsordenen. I forbindelse med det sidste har han peget på de tyske Hartz – reformer som en inspirationskilde. Ved Hartz – reformerne i 2004 – 5 blev rådigheds – og aktiveringspligt strammet og dagpengeperioden forkortet til 12- 18 måneder. Noget tilsvarende er som bekendt også gennemført i Danmark. Men herudover blev indført minijobs" med fast indkomstgrænse på 400 euro = ca. 3300 kr, hvor den ansatte er fritaget for at betale skat og socialforsikringsbidrag og "Midijobs", støttede jobs til en månedsløn på 400 – 800 euro, hvor arbejdsgiverne har reduceret betaling af skat og sociale bidrag. Ofte opsuppleres lønnen i "minijobs" med bistandshjælp for at nå op på de 3.300 kroner.

Indførelsen heraf har for det første betydet en omfattende løndumping, idet væksten i beskæftigelsen primært skete i de nye typer lavtlønsjobs, ja tilmed på bekostning af normallønnede, fuldtidsbeskæftigede og faste jobs i Tyskland – især i servicesektoren, hvor de har fået størst udbredelse. Ikke overraskende er reallønnen i Tyskland stagneret siden indførelsen af reformerne Og samtidig har reformerne for det andet reduceret ansættelsestrygheden. Takket være Hartz – reformerne har Tyskland således fået et nyt "lavtlønsproletariat" eller såkaldte "working poor", som på trods af, at de har arbejde – men netop i kraft af reformernes lave lønninger - de facto er fattige

Der, hvor Hartz lignende reformer derimod kan blive særdeles mulige, handler om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltidsjob, navnlig i servicesektoren, hvilket borgerlige politikere og økonomer og arbejdsgiverorganisationer har støttet. Forslagene om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltids servicejobs motiveres for det første med, at herigennem kan der skabes mulighed for igen at få langt flere servicejobs – som der ellers var ” i tidligere tider”. Ligeledes er lavere lønnede jobs til fx, 70 kr. i timen for det andet også foreslået som ”indslusningsløn” for f.eks. unge, kontanthjælpsmodtagere, langtidsledige og indvandrere. Der er således i den borgerlige lejr allerede overvejelser i gang, der peger i retning af indførelse af minijobs i Danmark. Sker dette vil konsekvensen for lønmodtagerne – som i Tyskland – blive omfattende løndumping, at reallønnen trykkes og at der opstår en underklasse af lavtlønnede servicejobs.

SAMMENFATNING:

1. Hartzreformerne.

2004 – 2005 gennemførte den daværende tyske socialdemokratiske regering under Kansler Gerhard Schröder en omfattende liberalisering af det tyske arbejdsmarked. Schröder bad personaledirektør Peter Hartz fra folkevognsfabrikken VW om at stå i spidsen for en kommission med repræsentanter for erhvervsliv, fagforeninger, politik og forskning og kommissionen fremlagde rapporten: "Moderne tjenesteydelser på arbejdsmarkedet". Efter Hartz egen opfattelse ville rapportens forslag skabe 2 millioner nye jobs.

Hartz – reformerne bestod af 4 love med følgende hovedindhold:

- Skærpede krav til ledige om rådighed og om accept af jobtilbud**
- Udvidet adgang for arbejdsgiverne til midlertidige ansættelser**
- Udvidelse for arbejdsgiverne af mulighed for at oprette "minijobs" med fast indkomstgrænse på 400 euro = ca. 3300 kr, hvor den ansatte er fritaget for at betale skat og socialforsikringsbidrag**
- Oprettelse af "Midijobs", støttede jobs til en månedsløn på 400 – 800 euro, hvor arbejdsgiverne har reduceret betaling af skat og sociale bidrag**
- Reduktion af dagpengeperiode fra hidtil max 32 måneder, således at den for 55 – 64 årige forkortes til 18 måneder og for under 54 årige forkortes til 12 måneder**
- Administrativ sammenlægning af langtidsledige og bistandsklienter, idet det hidtidige mellemtrin for langtidsledige mellem dagpengesatsen og kontanthjælpsydelsen afskaffes, således at langtidsledige overgår til kontanthjælpslignende ydelser**
- Indførelse af halv bistandsydelse for hjemmeboende unge under 25 år**

Skærpelsen af rådigheds-, arbejds- og aktiveringspligt og forringelse af indkomstsikringen under ledighed blev samtidig ledsaget af en forringelse af en række velfærdsydelser.

2. Omdiskuteret økonomisk effekt.

For Schröder var formålet at foregribe markedskræfterne – dvs. at gennemføre liberaliseringer, der imødekom erhvervslivets krav. Navnlig skulle erhvervslivets omkostninger ned. Og det indebar besparelser på velfærdsydelse, da den tyske "arbejdsmarkedsbaserede" velfærdsmodel indebærer, at velfærdsydelserne finansieres via sociale bidrag, som både arbejdsgivere og lønmodtagere betaler til. Samtidig skulle arbejdsgiverne have udvidet adgang til arbejdskraft og til lavere lønninger for at øge produktivitet og konkurrenceevne. Efter Schröders opfattelse havde reformerne æren for, at ledigheden faldt i Tyskland arbejdsløsheden fra 2005 og frem efter.

Det er imidlertid omdiskuteret, hvorvidt den stigende økonomiske vækst og faldende ledighed fra anden halvdel af 00'erne og frem skyldes reformerne. Det er i den forbindelse blevet peget på, at Tysklands økonomiske comeback gik forud for Hartz – reformerne, i det den tyske eksport allerede begyndte at tage fart i 2000 – altså flere år forud for Hartz – reformerne. Og grunden til den tyske beskæftigelsesfremgang fra 2005 var nok så høj grad det internationale økonomiske opsving som fra USA bredte sig til resten af den globale økonomi i denne periode.

En anden også til den høje tyske beskæftigelse var efter 2009 og finanskrisen, at fagbevægelse og erhvervsliv blev enige om, at tilpasse beskæftigelsen gennem tilpasning af arbejdstiden (og lønnen) i modsætning til fx i Danmark, hvor tilpasningen skete gennem afskedigelser. Arbejdstiden reduceres midlertidigt, men lønmodtagerne sikredes deres job mod en tilsvarende midlertidig reduktion i den udbetalte løn. Det skabte en større tryghed blandt tyske lønmodtagerne trods krisen og har hermed også betydet, at forbrug og efterspørgsel i Tyskland ikke er blevet ramt af det samme hårde nedsving som i Danmark.

3. Et todelt arbejdsmarked.

En anden, nok så sikker effekt af reformerne var imidlertid, at der i stigende grad blev tale om et todelt arbejdsmarked i Tyskland. Efter reformerne skete den decideret tilbagegang i "normalbeskæftigelse" med fast ansættelse og fuld

arbejdstid. I 1991 havde godt 80 % af de beskæftigede fast arbejde med over 20 timer om ugen og arbejdsløshedsforsikring. I 2011 var det faldet til 2/3. Derimod steg omfanget af "atypiske ansættelsesformer" dvs. støtte beskæftigelse, deltidsbeskæftigelse og midlertidig beskæftigelse. Af 42 mio. erhvervsaktive i 2011 var 8 – 10 mio. atypisk beskæftiget, hvilket var godt 3,1 mio. flere end i 1991.

Stigningen i sådanne "atypiske ansættelsesformer" var ikke mindst en stigning i lavtlønjobs. Stigningen er især sket indenfor de ovennævnte "mini-" og "midijobs" med en maksimal månedlig indtægt på 400 næsten skattefri euro om måneden. I dag er op mod 7 millioner tyskere ansatte i sådanne jobs. De 3000 kr er som anført ofte ikke engang lønnen i jobsene, idet det offentlige ofte supplerer op med bistandshjælp (såkaldt Hartz IV – ydelse). Af de godt 6 millioner tyskere som i 2012 modtog sådan Hartz IV ydelse var godt 4½ million i arbejde, men tjente altså så lav løn i selve jobbet, at de var berettiget til bistandshjælp.

4. Skadevirkninger for tyske lønmodtagere og tysk arbejderbevægelse.

Det må nok anerkendes, at Hartz - reformerne havde en vis effekt for den tyske økonomiske vækst og beskæftigelse efter 2005. Men det må i samme åndedrag fremholdes, at væksten i beskæftigelsen primært skete i de nye typer lavtlønjobs, ja tilmed på bekostning af normallønnede, fuldtidsbeskæftigede og faste jobs i Tyskland – især i servicesektoren, hvor de har fået størst udbredelse. Hartz – reformerne har altså ført til løndumping, således som den tyske fagbevægelse også frygtede ved reformers iværksættelse.

Og samtidig har reformerne for det andet reduceret ansættelsestrygheden. Før reformerne var ansatte i virksomheder med mere end fem ansatte i vidt omfang beskyttet mod fyring. Efter reformen er beskyttelsen reduceret – nu gælder det kun virksomheder med under 10 ansatte. Og vigtigst: Beskyttelsen mod afskedigelser gælder ikke de nye "atypiske" jobs, som Hartz – reformerne har åbnet op for, at arbejdsgiverne kan oprette. Takket være Hartz – reformerne har Tyskland således fået et nyt "lavtlønproletariat" eller såkaldte "working poor", som på trods af, at de har arbejde – men netop i kraft af reformernes lave lønninger - de facto er fattige.

Det siger sig selv, at opkomsten af et sådant lavtlønsproletariat også har været en svækkelse af den tyske fagbevægelse. For det første på grund af, at organiseringen af tyske lønmodtagere i fagforeningerne naturligvis svækkes, fordi de nye lavtlønnede i deres fattigdomssituation må spare, hvor de kan – og derfor ofte vælger at spare på fagforeningskontingentet. Hertil kommer, at disse "atypiske" arbejdsforhold jo netop falder udenfor de normale overenskomstdækkede ansættelsesforhold – hverken har de fastansattes ansættelsestryghed og lønforhold. Med udbredelsen af midlertidige arbejdskontrakter og deltidsansættelser har Hartz – reformerne herigennem svækket overenskomstdækningen af tyske arbejdspladser, som er faldet til under 50 %.

*For det tyske socialdemokrati, hvis daværende leder Gerhard Schröder jo gennemførte reformerne, har konsekvenserne været en **politisk katastrofe**. Det socialdemokratiske parti mistede befolkningens tillid til, at det både kan sikre gode, vellønnede job og sociale resultater og SPD s image som "den lille mands parti" blev undermineret. Og partiet mistede kanslerposten og havde stor tilbagegang ved efterfølgende rigsdags og EU – parlamentsvalg.*

5. Perspektiver for Danmark?

Udviklingen på det tyske arbejdsmarked siden minder om udviklingen af den danske arbejdsmarkedsmodel, dog over et lidt længere stræk. På samme måde som i Tyskland under Hartz – reformerne er der i Danmark sket en skærpelse af rådigheds-, arbejds- og aktiveringspligt. Og også i Danmark har vi set dagpengeperioden blive forkortet, hvorefter der sker overgang til bistandshjælp. Spørgsmålet er nu, om andre elementer af Hartz – reformerne kan blive sat på dagsordenen i Danmark, først og fremmest indførelsen af "mere fleksible ansættelsesformer" og indførelse af lavtlønsjobs (i servicesektoren)?

Hvad angår hele den opblødning af "normalarbejdsbegrebet", som er sket i Tyskland med indførelse af de forskellige former for "kontraktansættelser" kan man næppe forestille det indført i Danmark. Der er indlysende grunde hertil. I Tyskland skulle indførelsen af udvidet adgang til vikariat og tidsbegrænsede ansættelser bløde op på den stærke beskyttelse af de fastansatte arbejdere i form af lange opsigelsesvarsler mm. Men det danske arbejdsmarked er i forvejen

kendetegnet ved en lav grad af beskyttelse i ansættelsen – eller stor fleksibilitet om man vil – i og med, at arbejdsgiverne har vide muligheder for at afskedige medarbejdere. Når alle lønmodtagere i Danmark i forvejen er mere eller mindre "korttidsansat", vil danske arbejdsgivere derfor næppe føle behov for indførelse af særlige kortfristede kontraktformer o.l.

Der, hvor Hartz lignende reformer derimod kan blive særdeles mulige, handler om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltidsjob, navnlig i servicesektoren, hvilket borgerlige politikere og økonomer og arbejdsgiverorganisationer har støttet. Forslagene om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltids servicejobs motiveres for det første med, at herigennem kan der skabes mulighed for igen at få langt flere servicejobs – som der ellers var " i tidligere tider".

Ligeledes er lavere lønnede jobs til fx, 70 kr. i timen for det andet også foreslået som "indslusningsløn", hvorved personer, der umiddelbart ikke er så produktive, skulle få adgang til arbejdsmarkedet og hermed få mulighed for at erhverve nogle kvalifikationer. Forslaget om særlig indslusningsløn er blandt andet stillet af Velfærdskommissionen. Som kandidater til sådanne lavtlønsjob er foreslået: Unge (fordi de ikke har arbejdsmarkedserfaring), kontanthjælpsmodtagere (fordi de ikke er så produktive), langtidsledige (fordi de har mistet fodfæstet på arbejdsmarkedet) og indvandrere (fordi de mangler kvalifikationer).

Der er således i den borgerlige lejr allerede overvejelser I gang, der peger i retning af de tyske minijobs. Ikke mindst har den fremtrædende venstrepolitiker og tidligere beskæftigelsesminister og finansminister, Claus Hjort Frederiksen, direkte peget på Hartz – reformerne som inspirationskilde for en kommende borgerlige regerings økonomiske politik og arbejdsmarkedspolitik. Hjort Frederiksen har direkte peget på Hartz – reformer og de i den forbindelse indførte minijobs som middel til at få indført "tyske lønninger" i Danmark – altså en sænkning på 20 % af lønniveauet i Danmark – for at forbedre konkurrenceevnen og øge produktiviteten.

Sker dette vil konsekvensen for lønmodtagerne – som i Tyskland – blive omfattende løndumping, at reallønnen trykkes og at der opstår underklasse af lavtlønnede servicejobs.

INDLEDNING

Anledningen til rapporten: Venstre ønsker tyske lønninger.

Selvom det bemærkelsesværdigt nok ikke har vakt den store debat er Danmarks største borgerlige parti – og det formentlige kommende statsministerparti – Venstre det seneste halve år kommet med en række markante udmeldinger for den politik, som man vil føre, hvis man efter næste folketingsvalg danner regering – en politik, som tegner billedet af et opgør med velfærdsstaten og fagbevægelsen.

Tidligere beskæftigelsesminister og finansminister Claus Hjorth Frederiksen har overordnet formuleret det som mål, at Danmark skal have ”svenske skatter og tyske lønninger”¹. Som et led i det første mål vil Venstre – for at lette skattetrykket med 65 mia. kr. - gennemføre nulvækst for det offentlige forbrug frem til 2020, udlicitere store del af den offentlige opgaveløsning² og senest har man åbnet for indførelse af brugerbetaling i den offentlige sektor.³

Hartzreformerne – et forbillede?

Også på arbejdsmarkedsområdet skal der bruges krasse midler: For at få sænket lønniveauet i Danmark til tyske forhold (i gennemsnit omkring 20 %) har Claus Hjort Frederiksen peget på de tyske såkaldte ”Hartz- reformer” som inspirationskilde for danske arbejdsmarkedsreformer.⁴

Det er også bemærkelsesværdigt, at de tyske arbejdsmarkedsreformer af EU – kommissionen er fremhævet som et forbillede for bestræbelserne i EU landene på at bekæmpe gældskrisen bl.a. gennem at sænke lønninger og øge produktivitet ved hjælp af arbejdsmarkeds – og ydelsesreformer.

I det følgende vil vi derfor i det følgende i del I - 3 se på, hvad disse Hartz – reformer indebar, hvilke effekter de havde i Tyskland samt diskutere, hvorledes de skal vurderes.? Dernæst vil vi i del 4 – 5 se på den danske arbejdsmarkedsmodel i relation til Hartz – reformerne og perspektiverne i sådanne reformer for den danske model og fag – og arbejderbevægelse?

---

¹) Winther, Bent, Carl Emil Arnfred og Jesper Thobo-Carlson: Venstre vil sænke danskernes lønniveau. Berlingske 10.11.12

²) Brandstrup, Mads og Peter Søndergaard: Løkke vil have private i spil til alle opgaver. Børsen 19.11.12

³) Quass, Lisbet: Venstre åbner for brugerbetaling på hospitaler. Berlingske Politiko, 28.06.13

⁴) Sahl, Jonas: Claus Hjort vil lære af barske tyske reformer. Avisen dk. 15.11.12

Opdatering:

Forsiden på denne rapport og opbygning af den er opdateret nov. 2019.

**DEL I:
"HARTZREFORMERNE"
PÅ
DET TYSKE ARBEJDSMARKED**

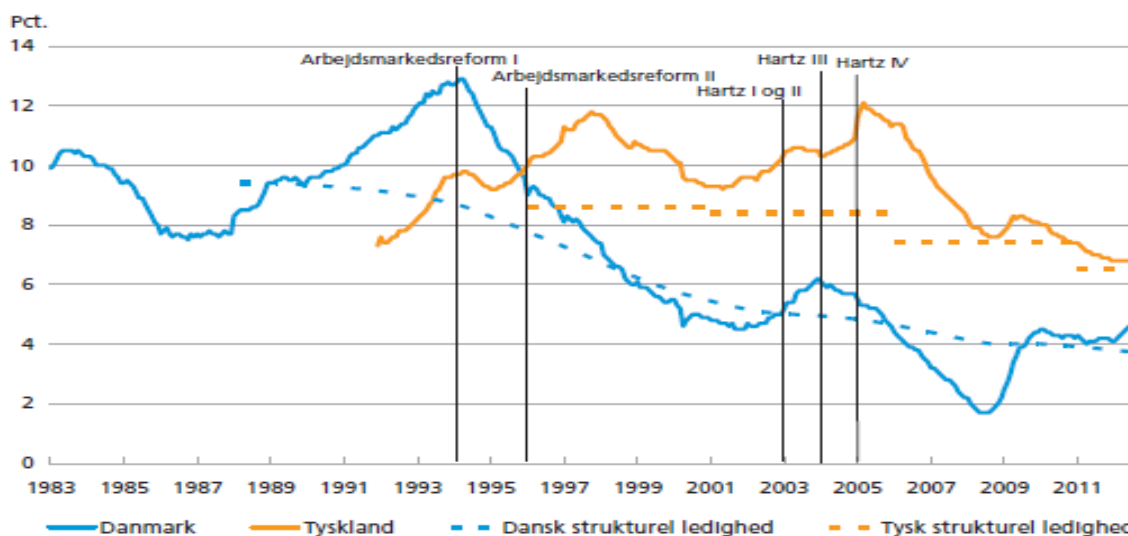
Kap. 1. HARTZ – REFORMERNE I TYSKLAND.

1.1. Baggrunden.

Efter genforeningen af Vest og Østtyskland i 1990 kæmpede tysk økonomi og det tyske erhvervsliv med store vanskeligheder. Landet havde nulvækst, svigtende skatteindtægter og en offentlig gældsætning, der var højere end tilladt af EU.⁵

I modsætning til Danmark, hvor det fra midt i 90'erne lykkede at reducere ledigheden, steg den i Tyskland fra ca. 7 pct. ved genforening helt frem til 2005 til ca. 12 pct.

Ledighed i Tyskland og Danmark.⁶

Anm.: Den viste ledighed er nettoledigheden for Danmark og den registrerede ledighed for Tyskland. Niveauerne for de to ledighedsmål er ikke direkte sammenlignelige. De to danske arbejdsmarkedsreformer, Arbejdsmarkedsreform I og II, (trådte i kraft henholdsvis 1994 og 1996) og de fire tyske Hartz-reformer (trådte i kraft i henholdsvis 2003, 2003, 2004 og 2005) er illustreret.

Kilde: Reuters EcoWin, Danmarks Nationalbank og Deutsche Bundesbank.

⁵) Jf. Weper, Torben: Barse reformer skal redde tysk økonomi, Ugebrev A 4 nr. 26 2004 og jf. Stampe, Mads: Working poor – et fælleseuropæisk problem. 05.11.12

⁶) Kilde: Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellemann: Arbejdsmarkedsreformer i Danmark og Tyskland, Kvartaloversigt fra Nationalbanken, 3. kv. 2007 – del 1, s. 72.

Den daværende tyske socialdemokratiske regering under Kansler Gerhard Schrøders svar på krisen var, at iværksætte en liberalisering af det tyske arbejdsmarked: "Enten moderniserer vi – eller vi bliver moderniseret af markedets ubremsede kræfter", erklærede Schrøder.⁷

Schrøder bad personaledirektør Peter Hartz⁸ fra folkevognsfabrikken VW om at stå i spidsen for en kommission med repræsentanter for erhvervsliv, fagforeninger, politik og forskning og kommissionen fremlagde rapporten: "Moderne tjenesteydelser på arbejdsmarkedet". Efter Hartz egen opfattelse ville rapportens forslag skabe 2 millioner nye jobs.

1.2. De 4 Hartz – reformer.⁹

Hartz – reformerne bestod af 4 love med følgende hovedindhold:

Hartz I.

- Skærpede krav til ledige om rådighed og om accept af jobtilbud
- Reglerne for vikararbejde liberaliseres, herunder bortfald og genansættelsesforbud og af loft for ansættelseslængde
- Betingelserne for midlertidige ansættelser dereguleres bl.a. ved at afskaffe begrænsninger for forlængelser af midlertidige kontrakter og afskaffe begrænsninger på længden af midlertidige ansættelser

Hartz II.

- Udvidelse for arbejdsgiverne af mulighed for at oprette "minijobs" med fast indkomstgrænse på 400 euro = ca. 3300 kr, hvor den ansatte er fritaget for at betale skat og socialforsikringsbidrag
- Oprettelse af "Midijobs", støttede jobs til en månedsløn på 400 – 800 euro, hvor arbejdsgiverne har reduceret betaling af skat og sociale bidrag

Hartz III.

---

7) Jf. Weper, Torben: Barske reformer skal redde tysk økonomi, Ugebrev A 4 nr. 26 2004

8) Peter Hartz er en omstridt person, der i 2005 som medlem af ledelsen i Volkswagen tilstod bestikkelse, underslæb og bedrageri og derfor måtte fratræde sin ledelsespost.

9) Jf. Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellemann: Arbejdsmarkedsreformer i Danmark og Tyskland, Kvartaloversigt fra Nationalbanken, 3. kv. 2007 – del 1, s. 76 – 77 og Weper, Torben: Barske reformer skal redde tysk økonomi, Ugebrev A 4 nr. 26 2004, s. 2.

- Omlægning af tysk arbejdsformidling til kommunal jobcenterstruktur
- Åbning for jobformidling via private jobformidlingselskaber

Hartz IV

- Reduktion af dagpengeperiode fra hidtil max 32 måneder, således at den for 55 – 64 årige forkortes til 18 måneder og for under 54 årige forkortes til 12 måneder
- Administrativ sammenlægning af langtidsledige og bistanndsklienter, idet det hidtidige mellemtrin for langtidsledige mellem dagpengesatsen og kontanthjælpsydelsen afskaffes, således at langtidsledige overgår til kontanthjælpslignende ydelser
- Indførelse af halv bistanndsydelse for hjemmeboende unge under 25 år

1.3. Hovedelementer i reformerne.

Et første hovedelement i reformerne var som fremgået for de ledige skærpet pligt til rådighed, jobsøgning og aktivering (såkaldt "aktiv" arbejdsmarkedspolitik).¹⁰

Herudover var et andet centralt punkt i reformfilosofien, at de lediges tilskyndelse til at søge arbejde skulle øges ved forkortelse af dagpengeperioden og reduktion af ydelsen for langtidsledige til kontanthjælpsniveau samt yderligere reduktion af ydelsen for unge under 25 år.

Her er vel at mærke tale om en lavere ydelse end i Danmark. Hvor kontanthjælpsatsen for personer over 25 år uden forsørgerpligt i 2007 var ca. 10.000 kr. om måneden, var grundsatsen for kontanthjælp i Tyskland for enlige uden børn ca. 2.800 kr. om måneden plus udgifter til en passende bolig og varme.¹¹

Endelig var et tredje kerneelement i reformerne, at arbejdsgiverne fik udvidet adgang til vikariater og tidsbegrænsede ansættelser og til oprettelse af deltidsjobs. Det blev lettere at benytte tidsbegrænsede kontrakter og begrænsninger for forlængelser af midlertidige kontrakter og på længden af midlertidige kontrakter blev afskaffet.

Og adgangen blev udvidet til at oprette minijobs og midijobs med reduceret betaling af skat og socialsikring samtidig med, at lønnen suppleres op gennem modtagelse af bistanndhjælp, så den svarer til bistanndniveauet i Tyskland på 400 euro (3.000 kr.).¹²

¹⁰) Jf. Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellesmann, for anførte værk, s. 75 ff.

¹¹) Ibid.

¹²) Jf. Stampe, Mads: Working poor – et fælleseuropæisk problem. Notat 05.11.13

Endelig blev for det fjerde mulighederne for som arbejdsløs at gå på førtidspension begrænset stærkt.¹³

1.4. Andre tiltag.

Samtidig med Hartz - reformerne vedtog den tyske regering i 2000 en vidtgående skattereform, der reducerede skatte for både virksomheder og lønmodtagere. Reformen blev gennemført gradvist fra 2001 til 2005. I 2005 var den højeste marginalskat reduceret med 9 pct. point – til 42 pct. – sammenlignet med 2000 og den laveste marginalskat reduceret med knap 8 pct. point. til 15 pct. Desuden var personfradraget øget med ca. 5.700 kr. til 57.500 kr.¹⁴

Størstedelen af skattelettelserne skete i 2004 og 2005 samtidig med gennemførelsen af Hartz 4.

Herudover lagde regeringen endelig loft over pensionsudgifter og indførte øget brugerbetaling på sundhedsområdet, alts sammen for at reducere de sociale bidrag hertil, som arbejdsgiverne betaler til på lige fod med lønmodtagerne.

Og det statslige tilskud til arbejdsløshedsforsikringen blev nedsat.

Skærpelsen af rådigheds -, arbejds – og aktiveringspligt og forringelse af indkomstsikringen blev altså ledsaget af en mere generel forringelse af velfærden.

1.5. Hartz reformerne udtryk for workfarepolitik.¹⁵

Hermed var Hartz – reformerne i Tyskland et udtryk for et skifte i arbejdsmarkeds – og socialpolitikken, som fra 80´erne/90´erne er sket der i USA og sidenhed i Europa fra at lægge vægt på forsørgelse, indkomstsikring og ret til beskæftigelse til i stedet i stigende grad at lægge vægt på aktivering, arbejdspligt og øget arbejdsudbud.

Hermed er også fulgt en ændret tilgang til ydelserne i de arbejdsmarkeds – og socialpolitiske ordninger. Fra at lægge vægt på at sikre rimelig indkomst og rimelig levevilkår (forsørgelse) forskydes vægten mod at skabe incitament til at finde og fastholde arbejde gennem reduktion af ydelser og stramning af adgang til og vilkår for ydelserne.

---

¹³) Oven anførte værk, s. 81-

¹⁴) DA: Arbejdsmarkedsrapport 2012, kapitel 3, afsnit 4, s. 113

¹⁵) Dette afsnit trækker på Lund, Henrik Herløv: Fra welfare til workfare.

Baggrunden for dette skifte må søges i det forudgående skifte, som i 70'erne og navnlig 80'erne sker i økonomisk teori og politik, hvor neoliberalismen trænger frem på bekostning af keynesianismen.

Væsentligt for udbredelsen af workfaretilgangen i arbejdsmarkeds – og socialpolitikken er imidlertid, at denne neoliberalistiske ideologi vandt indpas i og overtages af (social)demokraterne. I Storbritannien blev den neoliberalistiske tilgang overtaget og udbygget af Tony Blairs "New Labour", hvorfra den spredte sig i de europæiske socialdemokratier i form af vidstrakt accept af og inkorporering af markedstænkningen, kaldet "Den tredje vej". Socialdemokraterne overtagelse af neoliberalismen sker ikke mindst gennem en omformulering og omprioritering af socialdemokraternes historiske slogan om "ret og pligt".

Kap. 2. REFORMERNES EFFEKT PÅ TYSK ØKONOMI OG ARBEJDSMARKED.

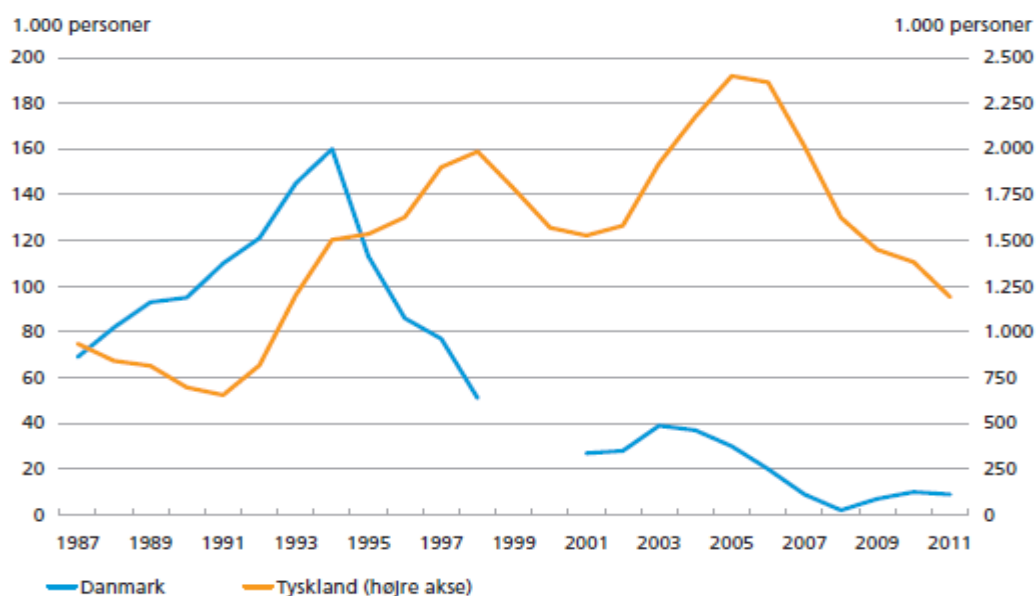
2.1. Den økonomiske effekt.

For Kansler Schrøder var formålet som angivet at foregribe markedskræfterne – dvs. at gennemføre liberaliseringer, der imødekom erhvervslivets krav.

Navnlig skulle erhvervslivets omkostninger ned. Og det indebar besparelser på velfærdsydelse, da den tyske ”arbejdsmarkedsbaserede” velfærdsmodel indebærer, at velfærdsydelse finansieres via sociale bidrag, som både arbejdsgivere og lønmodtagere betaler til. Samtidig skulle arbejdsgiverne have udvidet adgang til arbejdskraft og til lavere lønninger for at øge produktivitet og konkurrenceevne.

Efter Schrøders opfattelse var reformerne en sejr for Tyskland, idet de af ham tilskrives æren for, at ledigheden faldt i Tyskland arbejdsløsheden fra 2005 og frem efter – noget som den i øvrigt også gjorde i Danmark.¹⁶

Langtidsledighed i Tyskland og Danmark.¹⁷

Anm.: For Danmark er antallet af langtidsledige angivet som nettoledige med en ledighedsgrad over 80 pct. det pågældende år. Der findes ikke data for årene 1999-2000. En del af faldet i antallet af personer med en nettoledighedsgrad over 80 pct. skyldes øget brug af aktivering. Tilsvarende data findes ikke for Tyskland, og derfor er langtidsledigheden illustreret som antal personer, der har været ledige i mere end 1 år (den stikprøvebaserede arbejdskraftundersøgelse er anvendt). Ledighedstallene er derfor ikke sammenlignelige.

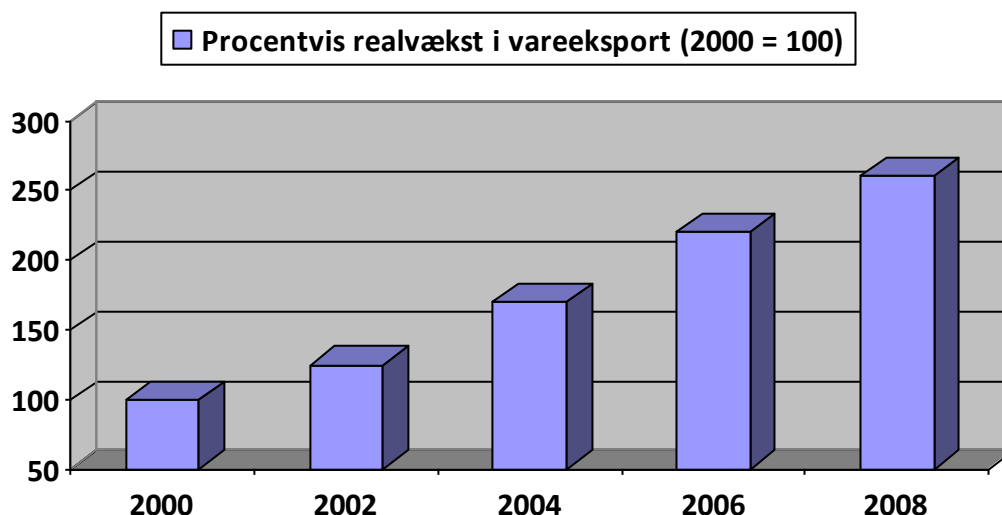
Kilde: OECD og Danmarks Statistik, *Statistisk Tiårsoversigt*, 1990-2011.

¹⁶⁾ Jf. Bischoff, Joachim og Bernhard Müller; Hartz IV en sejr - men for hvem? Kritisk Debat 15.10.12,

¹⁷⁾ Jf. Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellemann, for anførte værk, s. 79-

Det er imidlertid omdiskuteret, hvorvidt den stigende økonomiske vækst og faldende ledighed fra anden halvdel af 00'erne og frem skyldes reformerne. Det er i den forbindelse blevet peget på, at Tysklands økonomiske comeback gik forud for Hartz – reformerne, i det den tyske eksport allerede begyndte at tage fart i 2000 – altså flere år forud for Hartz – reformerne.¹⁸ Det tyder på, at der bag opsvinget nok så meget lå stigende produktivitet som følge af øgede investeringer.

Eksportvækst i Tyskland 2000 – 2008.¹⁹

Som anført foran var det ikke blot i Tyskland, men også i Danmark, at væksten steg og ledigheden faldt i anden halvdel af 00'erne – i hvert fald frem til finanskrisen i 2009. Ja, jævnfør nedenstående figur faldt ledigheden i samme periode i eurozonen såvel som hele EU, hvilket den også gjorde i USA. Grunden til den tyske beskæftigelsesfremgang var derfor i nok så høj grad det internationale økonomiske opsving som fra USA bredte sig til resten af den globale økonomi i denne periode.

I modsætning til resten af EU og USA blev Tyskland næsten ikke ramt af finanskrisen rent beskæftigelsesmæssigt (men derimod nok vækst­mæssigt). Tilhængerne af Hartz – reformerne har også her villet tilskrive øget produktivitet, lønsomhed og konkurrenceevne i erhvervslivet som følge af reformerne æren herfor.

Men her ligger årsagen i endnu højere grad i andre forhold. Den gunstige udvikling i beskæftigelsen i Tyskland hang nemlig nøje sammen med, at fagbevægelse og erhvervsliv blev enige om, at tilpasse beskæftigelsen gennem tilpasning af arbejdstiden (og lønnen) i modsætning til fx i Danmark, hvor tilpasningen skete gennem afskedigelser. Arbejdstiden reduceres midlertidigt, men lønmodtagerne sikredes deres job mod en tilsvarende midlertidig reduktion i den udbetalte løn.²⁰

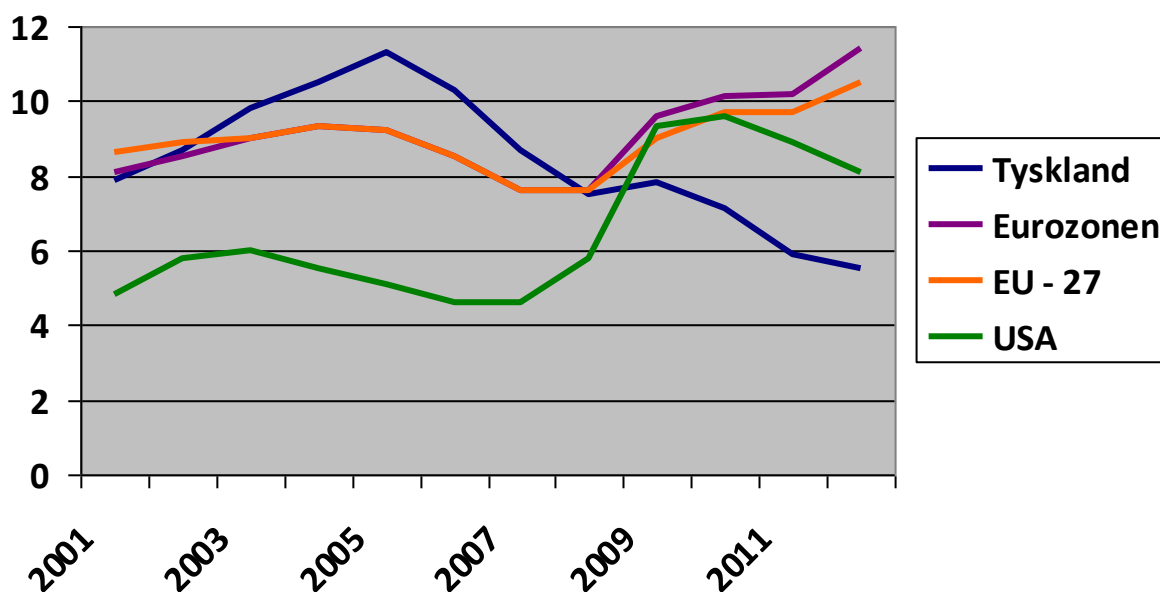
¹⁸⁾ Jf. Sten, Jens Jonatan: Det falske tyske mirakel. Berlingske 11.0.13 (CEVEA)

¹⁹⁾ Nielsen, Anders P. og Frederik I. Pedersen (AE – rådet): Dansk eksport har klaret sig relativt godt. 11.09.12

²⁰⁾ Jf. Halkjær, Jon Lystlund og Mads Peter Kindt: Den tyske model. Weekendavisen, 29.06.12

Det skabte en større tryghed blandt tyske lønmodtagerne trods krisen og har hermed også betydet, at forbrug og efterspørgsel i Tyskland ikke er blevet ramt af det samme hårde nedsving som i Danmark. I Tyskland faldt den indenlandske efterspørgsel fra 2007 til 2010 med 2,9 pct., mens den i Danmark i samme periode faldt med hele 4,8 pct.²¹ Det er således ikke takket være Hartz – reformerne, men i nok så høj grad takket være denne måde at håndtere krisen, at Tyskland således ikke alene er kommet hurtigere, men også langt mildere gennem krisen.

Ledighedsprocent 2001 - 2008

Jf. næste afsnit betød Hartz – reformerne, at arbejdsgiverne i stigende grad kunne oprette lavtlønsjobs, hvilket naturligvis øgede lønsomheden i virksomhederne og dermed det tyske erhvervslivs konkurrenceevne, men jf. næste afsnit med store sociale omkostninger.

Hartz – reformerne har derfor nok haft en vis betydning for den tyske økonomiske fremgang, men andre faktorer har i nok så høj også spillet ind, herunder ikke mindst, at Tyskland red med på det internationale økonomiske opsving, som med udgangspunkt i USA også bragte økonomisk fremgang i andre EU – lande og vestlige lande fra 2005 og frem.

Det er således et spørgsmål, hvorvidt Hartz – reformerne kan tilskrives ”æren” for det tyske økonomiske opsving efter 2005?

²¹) Ibid.

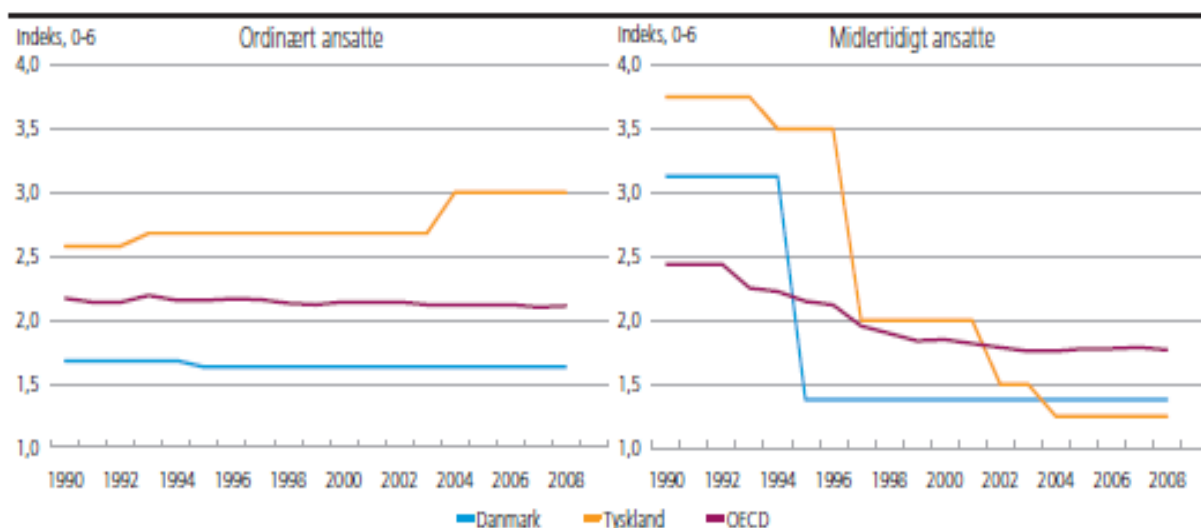
2.2. Et todelt arbejdsmarked.

En anden, nok så sikker effekt af reformerne var imidlertid, at der i stigende grad blev tale om et todelt arbejdsmarked i Tyskland.

På den ene side har tyske ordinært ansatte lønmodtagere traditionelt haft langt større ansættelsestryghed gennem længere opsigelsesvarsler end danske lønmodtagere – en ansættelsestryghed som oven i købet blev øget med Hartz - reformerne.

Men samtidig blev som anført adgangen til at oprette vikariater og midlertidige ansættelser udvidet stærkt for arbejdsgiverne og ansættelsestrygheden i sådan ansættelse blev som følge af Hartz – reformerne tilmed stærkt begrænset, jf. nedenstående figur.

Grad af beskyttelse i ansættelsen for ordinært respektive midlertidigt ansatte.²²

Anm.: Indekset går fra 0 (mindst beskyttelse) til 6 (mest beskyttelse). Faldet i indekset for de midlertidigt ansatte i Danmark i 1995 skyldes mere lempelige regler for anvendelse af vikararbejde. Niveauerne for indekserne for henholdsvis ordinært og midlertidigt ansatte kan ikke sammenlignes.

Kilde: OECD og egne beregninger.

Som den faldende ledighed jf. ovenfor afspejler steg beskæftigelsen som helhed i Tyskland fra og med anden halvdel af 00'erne. (Om det så skyldes reformen eller andet vender vi tilbage til lidt længere fremme).

Men samtidig hermed skete der en tilbagegang i "normalbeskæftigelse" med fast ansættelse og fuld arbejdstid. I 1991 havde godt 80 % af de beskæftigede fast arbejde med over 20 timer om ugen og arbejdsløshedsforsikring. I 2011 var det faldet til 2/3.²³

²²) Jf. Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellemann, for anførte værk, s. 78.

²³) Jf. Bischoff, Joachim og Bernhard Müller: Foran anførte værk, s. 2

Stigningen i beskæftigelsen var således primært en stigning i "atypiske ansættelsesformer" dvs. støtte beskæftigelse, deltidsbeskæftigelse og midlertidig beskæftigelse. Af 42 mio. erhvervsaktive i 2011 var 8 – 10 mio. atypisk beskæftiget, hvilket var godt 3,1 mio. flere end i 1991.²⁴

Dette var samtidig en stigning i deltidsbeskæftigelse. Hvor i godt 80 % af de beskæftigede i 1991 havde mere end 20 ugentlige timer var det i 2011 godt 67 %.²⁵

Normalarbejdsbegrebet er således i stigende grad blevet opløst gennem

- Øget omfang af støttet beskæftigelse
- Stigende deltidsbeskæftigelse
- Stigende omfang af midlertidig beskæftigelse.

Dette er som anført især sket i den tyske servicesektor.

2.3. Voksende lavtlønssektor.

Stigningen i sådanne "atypiske ansættelsesformer" var ikke mindst en stigning i lavtlønjobs. Stigningen er især sket indenfor de ovennævnte "mini-" og "midijobs" med en maksimal månedlig indtægt på 400 næsten skattefri euro om måneden.

I dag er op mod 7 millioner tyskere ansatte i sådanne jobs.²⁶

De 3000 kr er som anført ofte ikke engang lønnen i jobsene, idet det offentlige ofte supplerer op med bistandshjælp (såkaldt Hartz IV – ydelse). Af de godt 6 millioner tyskere som i 2012 modtog sådan Hartz IV ydelse var godt 4½ million i arbejde, men tjente altså så lav løn i selve jobbet, at de var berettiget til bistandshjælp.²⁷

---

²⁴) Jf. Bischoff, Joachim og Bernhard Müller: Foran anførte værk, s. 2 og jf. Boesen, Anne Marie: Tyskland er europamester i løndumping. Modkraft 21.06.10

²⁵) Jf. Bischoff, Joachim og Bernhard Müller: Foran anførte værk, s. 2

²⁶) Jf. Esmann, Jakob: Venstres tyske tilstande er intet paradys. Pioposten 23.01.13

²⁷) Jf. EU – fagligt 23.08.12: Tyskland efter 10 år med Hartz IV.

Kap. 3. REFORMERNES OMKOSTNINGER FOR TYSKE LØNMODTAGERE.

3.1. Løndumping og reduceret ansættelsestryghed.

Det må jf. foran anerkendes, at Hartz - reformerne havde en vis effekt for den tyske økonomiske vækst og beskæftigelse efter 2005.

Men det må i samme åndedrag fremholdes, at væksten i beskæftigelsen primært skete i de nye lavtlønsjobs, ja tilmed på bekostning af normallønnede, fuldtidsbeskæftigede og faste jobs i Tyskland – især i servicesektoren, hvor de har fået størst udbredelse.

Hartz – reformerne har altså ført til løndumping, således som den tyske fagbevægelse også frygtede ved reformers iværksættelse.²⁸

Truslen fra de mange lavtlønsjobs har fået den tyske fagbevægelse til at kræve en lovfæstet mindsteløn på 8,50 euro i timen (godt 65 kr.), men hidtil uden held.²⁹

Når løndumpingen har kunnet finde sted skyldes det for det første, at Hartz – reformerne som anført også har reduceret perioden med arbejdsløshedsunderstøttelse mærkbart til 12- 18 måneder, hvorefter de langtidsledige ryger på en bistandshjælp, der som anført er betydeligt lavere end i Danmark.

De ledige presses derfor til at acceptere dårligere jobs for at undgå dette.

Og samtidig har reformerne for det andet reduceret ansættelsestrygheden. Før reformerne var ansatte i virksomheder med mere end fem ansatte i vidt omfang beskyttet mod fyring. Efter reformen er beskyttelsen reduceret – nu gælder det kun virksomheder med under 10 ansatte.

Og vigtigst: Beskyttelsen mod afskedigelser gælder ikke de nye "atypiske" jobs, som Hartz – reformerne har åbnet op for, at arbejdsgiverne kan oprette.

Takket være Hartz – reformerne har Tyskland således fået et nyt "lavtlønsproletariat" eller såkaldte "working poor"³⁰, som på trods af, at de har arbejde – men netop i kraft af reformernes lave lønninger - de facto er fattige.

---

²⁸) Jf. Weper, Torben: Barske reformer skal redde tysk økonomi, Ugebrev A 4 nr. 26 2004

²⁹) Jf. EU – fagligt 23.08.12: Tyskland efter 10 år med Hartz IV.

³⁰) Jf. Stampe, Mads: Working poor – et fælleseuropæisk problem. Notat 05.11.12 og jf. Weper, Torben: Oven anførte værk.

”Statsorganiseret fattigdom” kunne man også kalde systemet, fordi mange af de jobs, som er oprettet takket være Hartz- reformerne er så dårligt betalt, at det offentlige er tvunget til at supplere lønnen med bistandshjælp.³¹

3.2. Fagbevægelsen svækket.

Det siger sig selv, at opkomsten af et sådant lavtlønsproletariat også har været en svækkelse af den tyske fagbevægelse.

For det første på grund af, at organiseringen af tyske lønmodtagere i fagforeningerne naturligvis svækkes, fordi de nye lavtlønnede i deres fattigdomssituation må spare, hvor de kan – og derfor ofte vælger at spare på fagforeningskontingentet.

Hertil kommer, at disse ”atypiske” arbejdsforhold jo netop falder udenfor de normale overenskomstdækkede ansættelsesforhold – hverken har de fastansattes ansættelsestryghed og lønforhold.

Med udbredelsen af midlertidige arbejdskontrakter og deltidsansættelser har Hartz – reformerne herigennem svækket overenskomstdækningen af tyske arbejdspladser, som er faldet til under 50 %.³²

Og har dermed selvsagt svækket den tyske fagbevægelses evne til at gennemføre gode løn og arbejdsforhold.

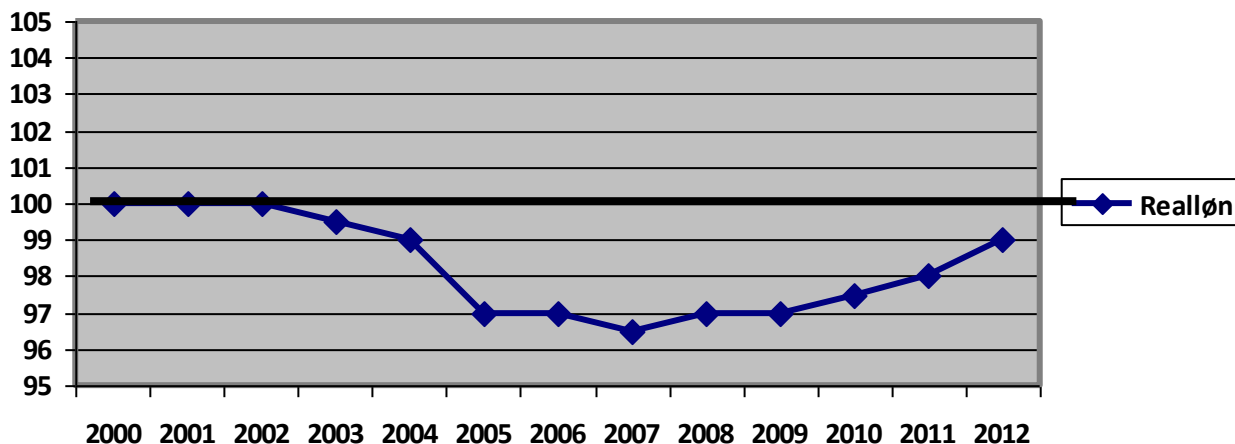
Som et resultat blandt andet heraf faldt reallønnen i Tyskland efter Hartzreformerne 3 – 4 procent og selvom den har rettet sig noget siden, ligger reallønnen i Tyskland i 2012 stadig 1 % under niveauet for 2000.

---

³¹⁾ Jf. EU – fagligt: Oven anførte værk.

³²⁾ Jf. Boesen, Anne-Marie: Tyskland er europamester i løndumping. Modkraft 21.06.10

Reallønsudvikling i Tyskland 2000 – 2012 (2000 = 100). ³³

3.3. En politisk katastrofe for det tyske socialdemokrati

For det tyske socialdemokrati, hvis daværende leder Gerhard Schröder jo gennemførte reformerne, har konsekvenserne været en politisk katastrofe.

For det første satte reformerne en kile ind i partiets traditionelle vælgerkorps. Minijobs er som anført især blevet oprettet i den hjemlige serviceindustri, mens normalarbejdsforholdene i højere grad har kunnet holde skansen i de vareproducerende tyske eksporterhverv.

De lave lønninger i serviceerhvervene har givet det tyske erhvervsliv en produktivitetstigning. Den gevinst er i nogen grad blevet indkasseret af faglærte arbejdere i eksportindustrien

Men for det andet – og nok så væsentligt – mistede det socialdemokratiske parti befolkningens tillid til, at det både kan sikre gode, vellønnede job og sociale resultater. ³⁴ SPD's image som "den lille mands parti" blev undermineret.

Ved valget til Europaparlamentet juni 2004 manifesteredes utilfredsheden blandt kernevælgerne. SPD gik fra godt 31 pct. af stemmerne til 21,5 – en tilbagegang på næsten 10 procentpoint og det dårligste resultat nogensinde.

I foråret 2005 forlod partiets venstrefløj under Oscar Lafontaine SPD og dannede senere sammen med kommunistpartiet PDS et nyt venstrefløjsparti: Die Linke. Ved det efterfølgende rigsdagsvalg i 2005 tabte Gerhard Schröder regeringsmagten og måtte trække sig som kansler. Posten tilfaldt som bekendt Angela Merkel om end i en "stor koalition" med SPD.

³³) Kilde: Michael Schlecht, MdB Chefvolkswirt Bundestagsfraktion Die Linke. www.michael-schlecht-mdb.de. Juni 2013

³⁴) Jf. Madsen, Kristian: Tyske socialdemokrater har mistet tilliden. Politiken 27.06.13

Siden har både EU parlamentsvalg og rigsdagsvalg i 2009 markeret nye lavpunkter for SPD med henholdsvis 20,8 % og 23 % af stemmerne – milevidt fra de 40 – 45 % partiet på sit højdepunkt høstede under Willy Brandt sidst i 60´erne og først i 70´erne.

SPD s valgresultater til den tyske rigsdag.

Det tyske socialdemokrati har betalt dyrt for at ville være på forkant med markedsliberalismen. Har man først sat kernevælgerens tillid over styr, er den svær at vinde tilbage.

DEL II:
”HARTZREFORMERNE”
-
FORBILLEDE FOR
DET DANSKE ARBEJDSMARKED?

Kap. 4. DANSKE ARBEJDSMARKEDSREFORMER. ³⁵

4.1. Workfarepolitik.

Udviklingen på det tyske arbejdsmarked siden minder om udviklingen af den danske arbejdsmarkedsmodel, dog over et lidt længere stræk. Jf. foran må de tyske Hartz – reformer ses som udtryk for en ”workfare-strategi” i arbejdsmarkeds – og socialpolitikken og i sidste ende som udtryk for en neoliberalistisk ideologi. Også i Danmark har ”workfare-strategien” vundet indpas i arbejdsmarkeds – og socialpolitikken.

Denne udvikling begyndte allerede under Nyrop – regeringerne og videreførtes af VK – regeringerne fra 2001 og er senest udbygget under SRSF – regeringen:

- Forskydning i reformmålene fra vægt på forsørgelse til fokus på aktivering, arbejdspligt og arbejdsudbud,
- Forskydning i reformvirkemidlerne fra indkomstsikring til i stedet at bruge økonomiske incitamenter til at arbejde (mere) gennem lavere ydelser og strammere adgang og vilkår for overførselsindkomster.
- Forskydning i henseende til reformeffekt fra at sikre ret til arbejde til at sikre stor reservearme og dermed lavere lønudvikling.

4.2. Fællestræk i tysk og dansk arbejdsmarkedspolitik.

På samme måde som i Tyskland under Hartz – reformerne er i Danmark sket en skærpelse af rådigheds-, arbejds – og aktiveringspligt. Og også i Danmark har vi set dagpengeperioden blive forkortet, hvorefter der sker overgang til bistandshjælp. ³⁶

Det sker navnlig med ”Arbejdsmarkedsreformen” i 1994 ³⁷, der blev starten på flere på hinanden følgende forkortelse af dagpengeperioden fra 9 til 7 år (1994)). Samtidig fjernede

---

³⁵) Også dette afsnit trækker på Lund, Henrik Herløv: Fra welfare til workfare.

³⁶) Jf. Jf. Isaksen, Jacob; Uffe Mikkelsen og Peter Beck Nellesmann, for anførte værk, s. 75 ff.

³⁷) Jf. oven anførte værk, s. 16.

”Arbejdsmarkedsreformen” retten til at optjene dagpengere under aktivering.³⁸ Med ”Aktivloven” i 1998 strammedes arbejdsmarkedspolitikken igen: Dagpengeperioden sænkedes nu til 4 år, dagpengesatserne reduceres og der indførtes skærpede krav om aktivering.³⁹

Denne stadig stærkere workfarepolitik videreførtes som den borgerlige politik, der i grunden var tale om, uden besvær af VK – regeringerne under Fogh fra 2001. Som et bogstaveligt udtryk for skiftet fra ret til arbejde til pligt til beskæftigelse omdøbtes ”Arbejdsministeriet” således i 2001 til ”Beskæftigelsesministeriet”. Og ganske sigende for workfarepolitikens stigende gennemslag ind i socialpolitikens område flyttedes ansvaret for de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere fra socialministeriet over i Beskæftigelsesministeriet.⁴⁰

Efterfølgende gennemførte VK- regeringen i 2004 hele matchsystemet med inddeling af kontanthjælpsmodtagere efter arbejdsmarkedsparathed og skærpede sanktioner for sådanne ”arbejdsmarkedsparate” kontanthjælpsmodtagere. Samtidig med at refusionssystemet til kommunerne i forbindelse med kontanthjælp blev omlagt, således at der indførtes lavere refusion for ”passiv forsørgelse” af arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere og højere for ”aktivering” heraf.

Endvidere reduceres kontanthjælpsydelserne med henblik på ikke at mindst at øge arbejdsincitamentet for ikke arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere gennem starthjælp, kontanthjælpsloft og de øvrige såkaldte ”fattigdomsydelser”.

Og kronet på værket kommer i 2010-2011. Her gennemfører VK først i 2011 sammen med DF som led i ”Genopretningspolitikken” en dagpengereform, hvor dagpengeperioden halveres fra 4 til 2 år og genoptjeningsperioden øges fra 26 til 52 uger over 3 år.⁴¹ Og i 2011 gennemføres sammen med DF og de Radikale ”Tilbagetrækningsreformen”, hvorefter efterlønsalder og pensionsalder begyndende fra 2014 gradvist forhøjes.⁴²

---

38 Thorfing, Jacob: Den stille revolution i velfærdsstaten, s. 244 i Madsen, Per Kongshøj og Lisbet Pedersen (red): Drivkræfter i arbejdsmarkedspolitikken. 2003.

39) Lind, Jens og Iver Hornemann Møller: Arbejdsmarkedspolitikken og aktivering af arbejdsløse, s. 17. I Tidsskrift for arbejdsliv, nr. 1, 2001. og jf. Thorfing, Jacob: Den stille revolution i velfærdsstaten, s. 244 i Madsen, Per Kongshøj og Lisbet Pedersen (red): Drivkræfter i arbejdsmarkedspolitikken. 2003.

40) Frederiksen, Erling: Eksemplet Danmark (Landsforeningen af arbejdsledige, 2002)

41) Jf. VK - regeringen: Aftale om genopretning af dansk økonomi og jf. Lund, Henrik Herløv: Genopretningsaftalen

42) Jf VK- regeringen: Aftale om tilbagetrækningsreform og jf. Lund, Henrik Herløv: Tilbagetrækningsreformen.

4.3. SRSF fortsat i samme spor.

De reformer, som SRSF – regeringen overtog fra VK – regeringen (dagpengereformen og tilbagetrækningsreformen) såvel som de yderligere reformer, som SRSF har gennemført (reform af førtidspension og fleksjob, kontanthjælpsreform og skattereform) bærer alle workfarepolitikens tydelige stempel:

- 1) Det overordnede mål er et øget udbud af arbejdskraft (kaldet beskæftigelse) og aktivering/arbejdspligt.
- 2) Ydelserne forringes mærkbart for at skabe øget incitament til at arbejde (mere).

Spørgsmålet er nu, om andre elementer af Hartz – reformerne kan blive sat på dagsordenen i Danmark, først og fremmest indførelsen af ”mere fleksible ansættelsesformer” og indførelse af lavtlønsjobs (i servicesektoren)?

Kap 5. HARTZ – REFORMER I DANMARK?

Men selv om der er allerede er vigtige fællestræk mellem arbejdsmarkedsreformerne i Danmark og så Hartz – reformerne er der forskelle.

Det gælder hele den opblødning af "normalarbejdsbegrebet", som er sket i Tyskland med indførelse af de forskellige former for "kontraktansættelser". Lignende er ikke indført i Danmark og man kan næppe forestille sig det ske.

5.1. Næppe dansk arbejdsgiverbehov for midlertidige ansættelser.

Der er indlysende grunde hertil. I Tyskland skulle indførslen af udvidet adgang til vikariater og tidsbegrænsede ansættelser bløde op på den stærke beskyttelse af de fastansatte arbejdere i form af lange opsigelsesvarsler mm.

Men det danske arbejdsmarked er i forvejen kendetegnet ved en lav grad af beskyttelse i ansættelsen – eller stor fleksibilitet om man vil – i og med, at arbejdsgiverne har vide muligheder for at afskedige medarbejdere.

Når alle lønmodtagere i Danmark i forvejen er mere eller mindre "korttidsansat", vil danske arbejdsgivere derfor næppe føle behov for indførelse af særlige kortfristede kontraktformer o.l.

5.2. Lavtlønnede servicejobs/indslusningsløn.

Der, hvor Hartz lignende reformer derimod kan blive særdeles mulige, handler om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltidsjob, navnlig i servicesektoren.

Både borgerlige partier, erhvervsledere og borgerlige, neoliberalistiske økonomer har talt herfor. A. P. Møller topchefen, Niels Smedegaard, har ligefrem talt om nødvendigheden af, at i forvejen lavtlønnede danskere skal gå mere ned i løn.⁴³

Forslagene om indførelse af lavtlønnede hel – eller deltids servicejobs motiveres med, at herigennem kan der skabes mulighed for igen at få langt flere servicejobs – som der ellers var " i tidligere tider".

---

⁴³) Jf. Børsen, 22.01.13

Ligeledes er lavere lønnede jobs til fx, 70 kr. i timen også foreslået som "indslusningsløn", hvorved personer, der umiddelbart ikke er så produktive, skulle få adgang til arbejdsmarkedet og hermed få mulighed for at erhverve nogle kvalifikationer.⁴⁴ Forslaget om særlig indslusningsløn er blandt andet stillet af Velfærdskommissionen.

Som kandidater til sådanne lavtlønsjob er foreslået:

- unge (fordi de ikke har arbejdsmarkedserfaring)
- kontanthjælpsmodtagere (fordi de ikke er så produktive)
- langtidsledige (fordi de har mistet fodfæstet på arbejdsmarkedet)
- og indvandrere (fordi de mangler kvalifikationer).⁴⁵

Som i Tyskland markedsføres disse tanker med, at det vil give større muligheder for at få jobs og nedbringe ungdomsarbejdsløshed, langtidsledighed, socialt betinget arbejdsløshed og indvandrerarbejdsløshed.

Der er således i den borgerlige lejr allerede overvejelser i gang, der peger i retning af de tyske minijobs.

Som anført i indledningen har den fremtrædende venstrepolitiker og tidligere beskæftigelsesminister og finansminister, Claus Hjort Frederiksen, direkte peget på Hartz – reformerne som inspirationskilde for en kommende borgerlige regerings økonomiske politik og arbejdsmarkedspolitik.

I Hjorts øjne var det netop Hartz – reformerne, der gør, at tyskerne i dag står langt bedre i konkurrencen end Danmark og eksempelvis kan konkurrere med Kina.⁴⁶

Og indførelsen af lavtlønsjob var netop som fremgået et kerneelement i Hartz – reformerne.

Det er ikke fremgået, om danske arbejdsgivere og politikere og økonomer forestiller sig indført den tyske model med, at det offentlige opsupplerer den arbejdsgiverbetalte løn til fx bistandshjælpsniveau.

---

⁴⁴) Jf. Damgaard, Signe og Laura Juul: CEPOS foreslår "indslusningsløn" til kontanthjælpsmodtagere. Berlingske 17.02.13

⁴⁵) Jf. Claus Hjort Frederiksen i Berlingske Business 09.05.12: Indslusningsløn som socialt ansvar.

⁴⁶) Sahl, Jonas: Claus Hjort vil lære af barske tyske reformer. Avisen.dk. 15.11.12

5.3. DA: De sociale ydelser skal ned.

Men i forbindelse med spørgsmålet om at få øget beskæftigelsen har ikke mindst arbejdsgiverne i hvert fald slået på tromme for, at de sociale ydelser må ned for at presse lønningerne ned.

Det er ifølge DA nødvendigt, fordi høje sociale ydelser i Danmark fører til høje mindstelønninger og det skader danske erhvervs konkurrenceevne og dermed beskæftigelsen.

Ifølge DA er mindstelønnen for en medarbejder i fremstilling er 107 kr. pr. time i Danmark. I Holland er mindstelønnen 63 kr. pr. time og i Tyskland 73 kr. pr. time.

Da anfører i den forbindelse, at "Der er en klar sammenhæng mellem ydelsesniveauerne for kontanthjælp og dagpenge og så de lønninger, det er nødvendigt at betale. I Tyskland er mindstelønningerne lavere end i Danmark, fordi de offentlige ydelser er lavere." ⁴⁷

Ideen om lavere sociale ydelser er også en tankegang, som har tilhængere især blandt borgerlige politikere og økonomer.

5.4. Kritik af "lavtlønsreformer" i Danmark.

Tanken om i Danmark at indføre statsautoriserede "minijobs" for at presse modtagere af overførselsindkomster ind i lavtlønnede "servicejobs" er således på ingen måde fremmede for danske arbejdsgivere, borgerlige politikere og borgerlige økonomer.

Om radikale, S - top og SF – ledelse på dette – som på andre punkter – kunne finde på at følge i de tyske socialdemokraters spor og overtage også disse borgerligt, neoliberalistiske ideer kan man kun gisne om.

Der er således betydelig risiko for, at der senest efter næste folketingsvalg kommer til indførelse af lavtlønsjobs i Danmark.

Afhængig af udformningen vil vi hermed i Danmark for det første få samme "underklasse" af lavtlønnede servicearbejdere som allerede findes i Tyskland – og i øvrigt også i Storbritannien, USA m.v. Mennesker, som trods at have arbejde, befinder sig i en eller anden grad af fattigdom.

Samtidig vil det selvsagt naturligvis få samme løndumpende effekt, som tilfældet har været i Tyskland, navnlig i servicesektoren, hvor arbejdsgivernes muligheder for at ansætte medarbejdere på denne billige måde har fungeret som et pres på de øvrige medarbejdere til at holde igen med lønkrav.

---

⁴⁷) Jf. DA: Arbejdsmarkedsrapport 2012, s. 24

Endelig risikerer udbredelse af sådanne lavtlønnede servicejobs selvsagt – som i Tyskland – yderligere at speede medlemsflugten fra fagbevægelsen op og underminere overenskomstdækningen og dermed fagbevægelsens muligheder for generelt at opretholde og forbedre lønningerne.

Skulle det danske socialdemokrati – som det tyske – blive fristet af at ”fremme beskæftigelsen” og ”modernisere arbejdsmarkedet” ved også på dette område at overtage borgerlige, neoliberalistiske inspirerede reformer, er det nærliggende, at den allerede skete vælgerflugt fra S yderligere vil tage fart, således som det har givet det tyske socialdemokrati varig skade.